

Credință și știință

Una din marile drame ale teologiei și culturii europene constă în conflictul dintre credință și știință, care datează de mai multe secole, din vremea lui Galileo Galilei. Cu toate eforturile depuse pentru depășirea lui, conflictul continuă să persiste până astăzi. Știința s-a dezvoltat în detrimentul credinței. Radicalizările mai influente sunt cunoscute și destul de vizibile în Occident, odată cu apariția primelor universități, când teologia a început să se confrunte cu forme de cercetare și cunoaștere științifică.¹ În domeniul cercetării științifice s-a impus o mentalitate pozitivă, care s-a îndepărtat de la orice referință la ideea creștină de lume, dar și de la ideile de metafizică și morală. Consecința a acestei stări de lucruri este faptul că anumiți oameni de știință, lipsiți de orice etică, riscă să nu mai aibă în centrul interesului lor persoana și structura globală a vieții, tentați fiind de o putere demiurgică asupra naturii și asupra ființei umane.²

Regretatul papă Ioan Paul al II-lea, în enciclica sa pledează pentru unitatea între știință și credință și subliniază consecințele etice provocate de conflictul dintre ele.

Conflictul dintre credință și știință este de natură filozofico-culturală și are la originea lui două teorii ale cunoașterii, total diferite între ele: una, care interpretează lumea în funcție de fundamentul ei metafizic și imuabil, în sensul gândirii aristotelice, și alta, care interpretează lumea în funcție de caracterul ei contingent și fizic, în sensul gândirii moderne sau iluministe. Ambele teorii au intrudus o prăpastie de netrecut între Dumnezeu și lume sau între om și natură, golind lumea naturală de prezența lui Dumnezeu, iar natura de structura ei rațională interioară.

Desigur, știința greacă și cea modernă, nu sunt chiar atât de radicale pe cât par la prima vedere. Căci, dacă știința greacă nu ducea lipsă de elemente ipotetice și experimentale și a făcut descoperiri importante în cadrul universului contingent, în domeniul astronomiei, mecanicii sau opticii, știința modernă, de altă parte, cu tot caracterul ei pozitivist, a păstrat, cel puțin în concepția lui Newton și Galilei, o urmă de esențialism pe care o întâlnim în știința aristotelică. Iluminismul a pus bazele științei moderne, dar a

¹ Papa Ioan Paul al II-lea, *Fides et ratio. Scrisoare enciclică*, Editura Presa Bună, Iași, 1999, p.36.

² *Ibidem*, p. 37.

așezat la baza cunoașterii științifice subiectivitatea umană, fără să țină seama de Dumnezeu și natură, adică de prezența și lucrarea lui Dumnezeu în creație. A adâncit conflictul dintre credință și știință și va deveni mai târziu un obstacol dificil în calea progresului științific. Dacă interpretăm știința modernă în perspectiva biblică și patristică, observăm că se caracterizează atât prin dualism vertical între Dumnezeu și creație, care s-a soldat cu autonomia lumii naturale, dar și pe dualismul orizontal dintre om și natură. Pe cât de rațional pare omul, pe atât de amorfă este natura. Știința modernă nu mai vede lumea așa cum este ea în realitate, ci o înțelege în funcție de categoriile de gândire (de cauză, timp și spațiu), pe care Kant le-a transferat din minte lui Dumnezeu în mintea omului, ca să poată respinge orice apel la metafizică. Omul devine un fel de demiurg, care concepe și plasmuieste lumea fenomenelor observabile după propria sa gândire subiectivă și o transformă într-o mașină care funcționează independent de Dumnezeu.³ Știința contemporană pornește de jos în sus și lasă impresia că omul se poate ridica el însuși la Dumnezeu, că bate la poarta transcendenței divine, fără ca Dumnezeu să coboare la el. Sfântul Maxim ne spune însă că este greu să te urci la Dumnezeu dacă Dumnezeu nu coboară la tine. În lumina revelației divine, Sfântul Atanasie cel Mare pornește de la Dumnezeu spre creație, adică de sus în jos, și pune baza unei cosmologii unitare, care depășește disocierea dintre lumea sensibilă și lumea inteligibilă care a dominat gândirea greacă și pe cea modernă. După cuvântul apostolului, creația suspină ca să fie eliberată de sub robia stricăciunii ca să ajungă la mărirea fiilor lui Dumnezeu. (Romani 8,20). Apoi, Sfântul Atanasie spune că Logosul Se sălașluiește în creație și Își extinde pretutindeni puterile lui, pentru a scoate în evidență că, Logosul, constituie structura rațională a întregii creații. În lumina Logosului etern lumea materială sau fizică se înfățișează ca o realitate care dispune de propria ei raționalitate, și aceasta pentru prima dată în istoria gândirii universale.

Cele două concepții diferite despre lume, una scolastică alta modernă, au provocat conflictul dintre credință și știință. Concepția scolastică pune accentul pe caracterul absolut al divinității și trece cu vederea peste caracterul relativ, contingent al lumii fizice. Din această cauză, scolastica a pus în circulație sistemul geocentric, care pretinde că Soarele se mișcă în jurul Pământului. La polul opus, concepția modernă pune accentul pe caracterul relativ și contingent al lumii naturale, și trece cu vederea peste caracterul imuabil și absolut al Divinității. Datorită acestui fapt, Galilei a pus în circulație sistemul heliocentric, care consideră că, Pământul se mișcă în jurul Soarelui. Dacă interpretăm aceste două concepții

³ Pr. prof. acad. Dumitru Popescu, *Hristos Biserica Misiune*, Editura Arh. Dunării de Jos, Galați, 2011, p. 154

în lumina considerațiilor atanasiene care spun că Logosul nu lasă nimic gol de prezența Lui, atunci descoperim că la baza confruntării dintre credință și știință se află autonomia creației care a eliminat Logosul etern din cuprinsul lumii naturale. Logosul este Persoana divină care rămâne atât transcendentă cât și immanentă creației pentru că Se mișcă rămânând nemișcată și constituie inelul de legătură dinamică între lumea fizică și cea metafizică, prin energiile necreate.

A fost o vreme când știința a făcut abstracție de Logos și a ridicat mari obstacole în calea credinței. Cel mai bun exemplu în acest sens îl constituie răspunsul pe care l-a dat lui Napoleon, anume că Dumnezeu constituie o ipoteză de care nu are nevoie în sistemul lui mecanicist despre lume. Astăzi însă există savanți care consideră că știința conduce pe om la Dumnezeu cu mai multă siguranță decât o poate face religia. Putem spune că, datorită Logosului, s-a trecut de la o concepție mecanicistă a lumii, care a provocat conflictul artificial dintre credință și știință, la o viziune holistică și organică a universului, care favorizează dialogul dintre știință și credință, pentru binele omului și a lumii în care trăim. Noua știință constituie antidotul secularizării.

Einstein considera că menirea fizicianului, de a căuta legile cele mai generale, se realizează nu prin drum logic, ci numai prin "intuiția ce se sprijină prin cufundarea în experiență."⁴ Suportul mathematic intervine ulterior, spre validarea intuiției, și este preferat tocmai pentru că oferă o indiscutabilă siguranță: propozițiile matematicii sunt sigure și neîndoielnice, în vreme ce afirmațiile celorlalte științe sunt mereu discutabile și în permanent pericol de a fi răsturnate.

Teologul știe că viul poate fi înțeles cu adevărat doar în relație cu Cel care-L însuflețește. Pentru teolog se impune așadar exigența unei cunoașteri duhovnicești (atât a lumii neviei cât și a celei vie, vegetale și animale), din perspectiva rațiunilor divine ale lucrurilor, nu doar ca abordare raționalist-materialistă; numai într-o abordare teologică poate fi evidențiată partea "nevăzută" a lucrurilor, legătura intimă și unificatoare a lui Dumnezeu cu întreaga creație.⁵

Raționalismul omului de știință apare, din perspectiva teologiei ortodoxe, profund irational prin faptul că reprezintă o opțiune pentru unilateralitate, opțiune care decurge din încrederea exagerată în puterea minții umane, de unde, mai departe, dezarmarea față de patimile de care se lasă deseori a fi stăpânit omul de știință, care introduce suferința în

⁴ Albert Einstein, *Cum văd eu lumea. Teoria relativității pe înțelesul tuturor*, Editura Humanitas, București, 2006, p. 32.

⁵ Pr. prof. Dr. Dumitru Popescu, *Știință și teologie – preliminarii pentru dialog*, Editura Eonul Dogmatic, București 2001, p. 95.

creația lui Dumnezeu. Din aceeași perspectivă creștină, aparent irațională (pentru știință), lumea vegetală și animală lasă deseori a fi descoperită, în funcționare și comportamente, o raționalitate uimitoare.

Sensul teologic al raționalității diferă așadar de sensul științific; în vreme ce știința leagă raționalitatea de inteligență și de complexitatea în gândire, în conceptualizare, în abstractizare, de puterea modelării mediului, teologia o leagă de raționalitatea internă a lumii, sădită de Dumnezeu în creație și de axiologia sfințeniei.

În măsura în care nu-și dezvoltă puterile personale duhovnicește, în comuniune cu Dumnezeu și cu semenii, rămâne la dimensiunea paraplegică de individ, de eu izolat, la starea unei atrofieri grave a sufletului, a goliciunii și a deșertăciunii de care vorbește Scriptura. Creștinul se personalizează în relație cu Hristos, "umplerea" de Hristos izbăvindu-l din capcana depersonalizării, din robirea și slăbirea puterilor sale personale prin comportamente perverse. Știința nu poate ajuta omul să iasă din această capcană; teologia însă, prin viețuirea ascetică, da. Asceza este drum de intensă "raționalizare", de intensificare a forțelor sufletești, personale, aducând posibilitatea unei deschideri tot mai largi a omului spre cunoașterea lui Dumnezeu și spre înțelegerea sensului creației.

În ultimele două-trei sute de ani s-a impus un clișeu care afirmă necesitatea separării între știință și religie. Mai mult, adesea știința este pusă la loc de frunte, iar religia este condamnată, negându-i-se vehement, cu o intoleranță "inversată", dreptul de a fi, măcar și ca alternativă. Se spune extrem de des că știința nu are nevoie de religie, că absolut toate fenomenele sunt sau vor fi explicate doar prin știință, fără a face apel la "ipoteza" existenței lui Dumnezeu.

Ce nu se spune însă de foarte multe ori este că există multe limite ale științei, uneori demonstrate chiar științific ca fiind de netrecut (asupra acestui subiect mai multe detalii pot fi găsite în volumul colectiv "Repere patristice în dialogul dintre teologie și știință" apărut anul trecut la Editura Basilica a Patriarhiei Române, (p.105-112). Pot menționa aici mai multe astfel de exemple, dar am să mă limitez doar la domeniul meu de competență, spunând că, deși mulți probabil cred că se pot rezolva orice probleme cu calculatoarele pe care toți le avem azi, este demonstrat matematic că numărul problemelor care pot fi rezolvate cu ele este cu foarte mult mai mic decât cel al tuturor problemelor existente.

Chiar când nu există niște limite evidente, demonstrate științific, savanții se lovesc curent de o altă problemă, cea a complexității. Este adevărat că toți beneficiem zilnic de foloasele evidente ale tehnologiei, care sunt bazate pe rezultatele cercetărilor și teoriilor științifice. Este însă la fel de adevărat că multe prognoze de acum câteva zeci de ani

sunt astăzi considerate ca fiind cu mult mai departe de momentul realizării decât atunci. De exemplu, unii propuneau teorii matematice pentru explicarea tuturor fenomenelor sociale, chiar a istoriei. Iată însă ce scrie de curând Noam Chomsky, unul din savanții datorită cărora avem atâtea beneficii de pe urma calculatoarelor: "Motivul pentru care fizica poate atinge așa o adâncime este că se restrânge la lucruri extrem de simple, abstractizând complexitatea lumii. De îndată ce un atom devine prea complicat, de exemplu, heliul, ei predau ștafeta chimiștilor. Când problema devine prea complicată pentru chimiști, ei o predau biologilor. Biologii o predau des sociologilor și ei o pasează istoricilor".

Pe de altă parte, știința este bazată pe ipoteze, pe presupuneri. Charles Townes, unul din inventatorii laserului și laureat al Premiului Nobel pentru fizică, spunea la cea mai importantă conferință internațională în domeniul dialogului știință-religie: "Multă lume nu își dă seama că știința implică fundamental asumții și credințe. Asumăm că legile fizicii sunt constante și avem credință în acest fapt, dar nu s-ar putea ele schimba brusc? Și dacă nu, de ce nu?"

În plus, foarte mulți oameni de știință au fost profund religioși, lucru de multe ori ignorat sau chiar ascuns. Este cazul, de exemplu, al lui Einstein și Newton, ca să dau doar două nume, cunoscute de toată lumea. Mulți savanți pot confirma că, pe măsură ce cercetezi mai mult, cu atât îți dai seama că știi mai puțin.

Pe de altă parte, experiența arată că eliminarea religiei din viața socială nu face decât să facă loc unor înlocuitori cum ar fi cultul dictatorilor în comunism (cum remarca și Mircea Eliade în "Mitul eternei reînnoiri") sau divinizarea unor substitute materiale finite cum ar fi alcoolul, drogurile etc., care duc la patimi, cum scria Părintele Stăniloae.⁶

Cele spuse mai sus trebuie să ne facă să fim foarte atenți la afirmațiile referitoare la atotputernicia științei. În nici un caz știința nu a demonstrat că religia este falsă. Din contra, multe rezultate științifice din ultimii o sută de ani au ridicat foarte multe semne de întrebare. Bineînțeles, nu trebuie să cădem în latura cealaltă, a ignorării lucrurilor bune aduse de știință și, ca să dau doar un exemplu, amintesc rezultatele folosite în medicină pentru alinarea suferințelor și prelungirea vieții.

Poziția pe care o consider normală nu este în nici un caz cea de confruntare, de întrecere, ci cea de pe care se deschide un dialog între știință și religie. Mai mult, văd acest dialog la fel ca dialogul între doi îndrăgostiți, în care fiecare vrea să afle cât mai multe despre universul celuilalt și să împărtășească cât mai multe.

⁶ Prof. Univ. Ing. Ștefan Trăușanmatu, *Știința și religia: confruntare sau dialog?*, Ziarul Lumina, 24 apr 2010.

Credința lasă deci deschisă calea științei, transumanul, în final, "făcând din obiectivitatea subiectivă a științei și din subiectivitatea obiectivă a religiei o unitate ce se apropie de sacru".⁷

Deci, între știință și religie nu poate fi un maniheism absolut deoarece omul trăiește după spirit în știință, știința obligă la angajare morală, morala superioară este aceea raportată la absolut, la perfecțiunea lui Dumnezeu, iar progresul vieții umane și sociale rezultă din cuplarea rațiunii cu spiritul, a științei cu religia.

Marele fizician Albert Einstein afirma: "Știința fără religie este neputincioasă, iar religia fără știință este oarbă."⁸

⁷ Gheorghe Scripcaru, *Știință și religie complementaritate sau opozitie*, www.crestinortodox.ro

⁸ Albert Einstein, *Ibidem*, p. 54.

Bibliografie:

1. *BIBLIA* sau *Sfânta Scriptură*, Tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Preafericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, EIBMBOR, 2001.
2. Mic Dicționar Enciclopedic, Ediția a II-a, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978.
3. BARNES, Jonathan, *Aristotel*, Traducere de Ioan-Lucian Muntean, Editura Humanitas, 1996.
4. EINSTEIN, Albert, *Cum văd eu lumea. Teoria relativității pe înțelesul tuturor*, Editura Humanitas, București, 2006.
5. Papa Ioan Paul al II-lea, *Fides et ratio. Scrisoare enciclică*, Editura Presa Bună, Iași, 1999.
6. POPESCU, Pr. Prof. Acad. Dumitru, *Hristos Biserică Misiune*, Editura Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Galați, 2011.
7. Idem, *Știință și teologie –preliminarii pentru dialog*, Editura XXI: Eonul dogmatic, București, 2001.
8. SCRIPCARU, Gheorghe, *Știința și religie complementaritate sau opozitie*, <https://www.crestinortodox.ro/sanatate-stiinta/stiinta-religie-complementaritate-opozitie-72658.html>
9. Trăușanmatu, Prof. Univ. Ing. Ștefan, *Știința și religia: confruntare sau dialog?*, Ziarul Lumina, 24 Aprilie 2010.